

6 באוגוסט 2002

ישיבה מספר: 86

השופט תאודור אור: בסדר, בסדר... בבקשה לשבת. פרופ' יואב פלד, אני מזהיר אותך, מר פלד, שעליך להעיד אמת, אך ורק אמת, אם לא כן אתה צפוי לעונשים הקבועים בחוק. פרופ' יואב פלד מעיד, עונה לשאלות עו"ד ג'בארין.

דובר לא ידוע: מישהו ניתק את הכבל... (לא נשמע – אינו מדבר למיקרופון)

השופט האשם חטיב: ג'בארין, יש לך עותק נוסף קריא? אנחנו פשוט קיבלנו אותו קצת משובש בלחץ של תקציר...

השופט תאודור אור: כן...

השופט האשם חטיב: תודה...

השופט תאודור אור: מר פלד, ייצא מתוך הנחה, היתה לנו הזכות והנוחיות לקרוא את המסמך שאדוני המציא לנו, ולחזור על דברים שנאמרים שם, ממש אין טעם. יש לאדוני רצון למקד או להדגיש או זה, אז כמובן ההזדמנות...

עו"ד ג'בארין: כן, שלום לך, פרופ' יואב פלד.

פרופ' יואב פלד: שלום.

עו"ד ג'בארין: אם אפשר, שתציג בקצרה את עיסוקך האקדמאי ותחומי ההתמחות.

פרופ' יואב פלד: אני פרופסור חבר בחוג למדע המדינה באוניברסיטת תל אביב. אני עוסק בשני תחומים עיקריים, בתחום של תיאוריה פוליטית שבו אני מתרכז בנושאים של אזרחות, זכויות ורב-תרבותיות, ובתחום של סוציולוגיה פוליטית, שבו אני עוסק ביחסים שבין

הקבוצות השונות בחברה הישראלית ובינן לבין המדינה. בקבוצות השונות, אני מתכוון, ערבים ויהודים, אשכנזים ומזרחים, דתיים וחילוניים, נשים וגברים. עו"ד ג'בארין: אתה יכול בבקשה לעמוד על האבחנה בין הכרה בקיומה של המדינה לבין מחלוקת אידיאולוגית עם הגדרתה כמדינה יהודית ציונית? לחדד את האבחנה הזאת.

פרופ' יואב פלד: כן. אני חושב שיש הבדל גדול מאוד. יש הבדל תהומי, בין הכרה בקיומה של המדינה, בלגיטימיות של קיומה של המדינה, של המדינה הזאת או של כל מדינה אחרת, לבין אי הסכמה או חילוקי דעות לגבי מה צריך להיות אופיה החוקתי של אותה מדינה. למשל, אפשר שיהיו חילוקי דעות, האם המדינה צריכה להיות מדינה ליברלית דמוקרטית מבחינת אופיה החוקתי, או שמא אופיה החוקתי צריך להיות משהו אחר. למשל, יהודי ודמוקרטי. אני לא חושב שאפשר לתרגם את המחלוקת האחת למחלוקת השנייה, ויש משמעויות פוליטיות, בוודאי משפטיות, שונות לחלוטין בין שתי המחלוקות האלה.

עו"ד ג'בארין: כן, פרופ' נדים רוחנא לפניך הציג נתונים, שהראה למעשה שהרבה מהאוכלוסייה הערבית יש לה מחלוקות, חולקת על ההגדרה המדינה... כאילו כמעט... (לא ברור) גם דובר על התנועה האיסלאמית והיחס שלה אל אל-אקצא. עד כמה במשטר במדינה דמוקרטית אפשר להכיר בשונות, השונות היא כל כך תהומית, עמוקה בין שתי הקבוצות הלאומניות, ואיך זה נפתר במדינות האחרות?

פרופ' יואב פלד: קודם כל, אני חושב שהתיאוריה הדמוקרטית הליברלית עצמה לא יכולה לקבל את ההסדר החוקתי ששורר במדינת ישראל, שמגדירה את עצמה כמדינה יהודית ודמוקרטית, כהסדר ראוי מבחינה דמוקרטית ליברלית. התיאוריה לא יכולה לקבל את זה, ולכן כל מי שדוגל בדמוקרטיה ליברלית כצורת משטר ראויה, לא יכול לקבל את

צורת המשטר הנוכחית בישראל, שהיא מדינה יהודית ודמוקרטית כצורת משטר ראויה, וזה לא משנה אם הוא ערבי או יהודי או כל דבר אחר. ברור, שהערבים, שהם הקבוצה שנפגעת מההגדרה הזאת, ברור שהם לא יקבלו אותה. כלומר, אין שום סיבה בעולם לצפות שהם כן יקבלו אותה, כי זאת הגדרה חוקתית של המדינה, שאומרת להם 'אתם אזרחים סוג ב'". ולכן אני לא רואה איך מישהו יכול לצפות שהם יקבלו את זה.

עו"ד ג'בארין: כן. שבעה חברי כנסת ערבים העידו כאן, ונשאלו לגבי העמדות שלהם בנושאים שנוגעים להריסת בתים, הפקעת אדמות. וכמעט היתה עמדה אחידה אצלם. אמרו: 'על אף שאנחנו יודעים שהחוק מונע מאתנו למחות, כאילו הפגנה בלתי חוקית, הפגנה לא מאושרת, ועל אף שאנחנו יודעים שהצווים יצאו על ידי בתי המשפט, כלומר צווים שיצאו מסמכות שיש לה את הסמכות להוציא אותם, אבל בכל זאת, במקרה הספציפי הזה, אנחנו מרשים לעצמנו ואנחנו חושבים שדמוקרטיה צריכה להרשות לעצמה, לנו, למחות'. מוזהר אחר, אחד משלושת המוזהרים, הוא אמר: "יש תחום אפור, בתחום האפור הזה, תחום הדמדומים, אתם חייבים להרשות לי למחות על אף שהמחאה שלי היא בלתי חוקית, אבל אתם צריכה לקבל אותה כלגיטימית". עד כמה טענה כזו יכולה להתקבל במשטר ליברלי דמוקרטי, ואם אפשר להרחיב?

פרופ' יואב פלד: כן. על פי התיאוריה הדמוקרטית הליברלית, החוק איננו חזות הכל. החוק עצמו חייב להיות כפוף לנורמות שהן בעלות תוקף יותר מאשר החוק עצמו. ולכן במדינות דמוקרטיות ליברליות, בהרבה מקרים יש חוקה כתובה. החוקה הכתובה אמורה להגן או סליחה, החוקה הכתובה אמורה לבטא את אותן נורמות-על, שהחוק חייב להיות כפוף להן. עכשיו, גם אם אין חוקה כתובה, עדיין נורמות-העל האלה קיימות. והחוק חייב להיות כפוף לנורמות-העל האלה, זאת אומרת, שבמדינה דמוקרטית ליברלית, אנחנו...

לא אנחנו, כי אנחנו לא כאלה, אבל במדינה דמוקרטית ליברלית, קיים מתח מתמיד בין החוק לבין אותן נורמות שהחוק חייב לציית להן. וכמובן, אי אפשר לקבוע באופן חד משמעי בשום מדינה, האם החוק במאה אחוז עולה בקנה אחד עם הנורמות האלה, וזה נושא תמיד שהוא עולה, נושא למשא ומתן פוליטי, וזה נושא שגם משתנה עם הזמן, ולכן יש לנו תמיד שינויים בחקיקה, ולפעמים גם שינויים בחוקה עצמה. כאשר התקווה היא, שהשינויים האלה הופכים גם את החוקים וגם את החוקה ליותר ויותר הולמים את הנורמות הליברליות. ועכשיו, המתח הזה אומר, שיש איזשהו תחום אפור, שבמסגרתו הפעולות שמתבצעות אינן חוקיות על פי החוק הקיים ברגע הנתון הזה, אבל עדיין, אם אנחנו שופטים את הפעולות האלה על פי הנורמות הליברליות המקובלות על התפיסה הדמוקרטית הליברלית, אז הפעולות האלה לגיטימיות. בהרבה מקרים, בדיוק הפעולות האלה הן שמביאות לשינוי החקיקה. מכיוון שהפעולות האלה מצביעות על הסתירה שיש במקרה הנדון בין החוק לבין הנורמות שהחוק היה אמור לציית להן, ואז, בהרבה מקרים, החוק יתוקן, ואני רק אזכיר את כל הנושא של זכויות האזרח בארה"ב. כלומר, זכויות האזרח השחור בארה"ב, שהתנועה להתאמה של החוק אל הנורמות הליברליות במקרה ההוא, ניזונה בהרבה הרבה מאוד מקרים של הפרת חוק. הפרת חוק, כפי שהחוק היה כתוב באותו רגע, בעיקר במדינות הדרום וכו', ובעקבות הפעילות הזאת, שהיא בדיוק בתחום האפור הזה שצינת, החוקים בהדרגה הלכו ושונו והותאמו יותר ויותר לנורמות הליברליות.

עו"ד ג'בארין: איך אתה מיישם את כל מה שצינת על המקרה הספציפי של הריסת בתים? בגלל שגם אתה מכיר את המקרה, איך אתה את המקרה הזה או את המקרים שנוגעים לאוכלוסייה

הערבית, איך אתה מיישם את הטענה הזו, עד כמה היא לגיטימית לגבי נושא של הריסת בתים, הפקעת אדמות?

פרופ' יואב פלד: העקרונות שהחוק חייב לעמוד בהן, זה ברור שהוא גורם לשוויון. ומעבר לעיקרון השוויון, יש עקרונות נוספים. החוק אסור לו שיהיה שרירותי. החוק אסור לו שיפגע בחירויות של האזרח או באינטרסים של האזרח, מעבר למידה הראויה, והמידה הראויה נובעת מהתפיסה של המדינה כמחויבת בראש ובראשונה להגנה על האינטרסים של האזרחים, ולא למשהו אחר. עכשיו, המצב שקיים בישראל, כאשר למעשה כמעט בלתי אפשרי לבנות בתים בהיתר אם אתה ערבי, כאשר הריסת בתים שנבנו ללא היתר מתבצעת כמעט אך ורק במגזר הערבי, כאשר במגזר הערבי איבד במשך חמישים וכמה שנות המדינה חלק מכריע מהקרקעות שלו, יש ויכוח גדול מה האחוז, אף אחד אפילו לא יודע בדיוק מה האחוז, מכיוון שיש פה כל מיני עניינים הגדרתיים ויש מסכת שלמה של חוקים שנחקקו לצורך זה וכו', ואני לא, אני לא אלאה את אף אחד עם הסיפור הזה כרגע. במצב הזה, להרוס בתים שנבנו בצורה בלתי חוקית, חוץ מאשר במקרים באמת יוצאים מן הכלל, שמישהו בנה על אדמה שהיא לא שלו, או שמישהו בנה במקום שמיועד לאיזשהו צורך ציבורי וכו', אבל במרבית המקרים שהבתים האלה נבנים ללא היתר, מכיוון שאי אפשר להוציא היתר, מכיוון שאין תכניות מיתאר, מכיוון שרשויות התיכנון שאין בהם כמעט, עד לאחרונה נדמה לי בכלל, עכשיו אולי כמעט, ייצוג לאזרחים הערביים, לא מאשרות תכניות מיתאר וכל הסיפור הידוע שגם הופיע בחוות הדעת שמסר לוועדה פרופ' אורן יפתחאל, אבל שכולנו מכירים אותה היטב. במצב הזה, הריסת הבתים, גם אם היא נעשית על פי צו של בית משפט ובאופן חוקי, לפי דעתי היא אקט שרירותי, היא אקט שלא עולה בקנה אחד עם הנורמות הדמוקרטיות הליברליות, ולכן

ההתנגדות הפאסיבית לביצוע של ההוראה הזאת של הריסת הבית, היא לדעתי התנגדות לגיטימית. היא לדעתי התנהגות פוליטית לגיטימית.

עו"ד ג'בארין: מהו הגבול, אם כן, אם אנחנו מדברים על תחום אפור, מהו הגבול ואיך אתה מיישם את זה עם טענת שלטון החוק?

פרופ' יואב פלד: אני אומר שהגבול הוא אופן ההתנגדות. אם ההתנגדות היא התנגדות פאסיבית, זאת אומרת, כאשר באים להרוס את הבית, אנשים נשכבים לפני הבולדוזר, אנשים מסרבים לעזוב את הבית, אנשים יוצרים חומת אדם, שלא תאפשר להורסים להתקרב לבית וכו' וכו', כל זה נראה לי בהחלט בתחום ההתנגדות הלגיטימית. אם עוברים מזה לאלימות אקטיבית כנגד ההורסים או כנגד השוטרים שכמובן (לא נשמע - מדברים יחד) עו"ד ג'בארין: מה משמעות 'אלימות אקטיבית'?

פרופ' יואב פלד: אלימות אקטיבית, זאת אומרת, לתקוף אותם תקיפה פיזית. עו"ד ג'בארין: אתה גם קראת מחקרים אמפיריים על ההיסטוריה של המיעוט הערבי בישראל, ואתה גם מכיר מהעבודה שלך, איך אתה מאפיין את צורת המאבק של המיעוט הערבי בישראל ונא להשוות את זה עם מיעוטים אחרים בעולם.

פרופ' יואב פלד: אני חושב שמה שמאפיין את המיעוט הערבי בישראל, במאבק שלו למען זכויותיו הלגיטימיות זה הנתיונות יוצאת מגדר הרגיל והדבקות היוצאת מגדר הרגיל בפעילות שהיא במסגרת החוק, ואם לא במסגרת החוק, אז במסגרת אותו דבר שהגדרנו אותו כתחום האפור, של לגיטימיות, למרות שהוא לא חוקי ברמה הטכנית. אם נשווה את זה לכל... לא לכל, לא צריך להגזים, אם נשווה את זה כמעט לכל מיעוט לאומי אחר שנמצא במצב כזה, אנחנו לא יכולים שלא להסיק שהמיעוט הערבי בישראל מתנהג בצורה מתונה, אחראית, חוקית ושלווה, במאבקו למען שיפור הזכויות שלו. אני רק אתן דוגמה

אם אתה רוצה. רק אתמול שמענו, שהמחתרת הבסקית עשתה פיגוע טרור, שבו נהרגו נדמה לי שלושה אנשים, כולל ילדה בת שש. אם נשווה את מצבם של הבסקים בספרד למצבם של הערבים בישראל, אנחנו נקבל את כל התמונה. הבסקים בספרד הם אזרחים שווי זכויות במדינה הספרדית. יש להם אוטונומיה תרבותית איזורית נרחבת. מבחינה כלכלית, הם האיזור העשיר של ספרד. ולמרות כל זאת, יש שמה מחתרת, שאמנם לא זוכה לתמיכת כל הבסקים, אבל היא והמפלגה הפוליטית שמייצגת אותה זוכות לתמיכה לא בלתי משמעותית בקרב הציבור הבסקי, והמחתרת הזאת פועלת בדרכים אלימות של טרור, של מאבק מזוין, בשביל להשיג מה? בשביל להשיג עבור האיזור הבסקי את הזכות להחליט האם הוא רוצה לפרוש מספרד או לא. אם נשווה את זה למצב של המיעוט הערבי בארץ ישראל, שהוא לא אזרחים שווים, שהם לא נהנים מאוטונומיה, שהם בתחתית הסולם החברתי-כלכלי על פי כל מדד, ויחד עם זאת, בכל ההיסטוריה שלו, לא היתה תנועה פוליטית אחת מאורגנת משמעותית, אם לא היו איזה התארגנויות שאני לא יודע עליהם, אבל ודאי לא שום דבר משמעותי שקרא למאבק מזוין, שפעל באופן שיטתי בדרכים אלימות או בלתי חוקיות לשינוי המצב, אני חושב שהנתונים האלה אנחנו חייבים לתת ציון לשבח למיעוט הערבי בישראל, על אופי ההתנהגות שלו.

עו"ד ג'בארין: עד כמה אתה מקבל או לא מקבל את הטענה של פרופ' יאן לוסטיג, שלמעשה כל המחקר שלו בספר "הערבים במדינה יהודית", והשאלה הראשונה, והיא למעשה שאלת כל המחקר, כל הספר, שהמיעוט הערבי בישראל, יחסית למיעוטים אחרים בעולם שחוו אותם חוויות של אותו מיעוט, ומדובר על המיעוט, המיעוט השקט ביותר בעולם.

פרופ' יואב פלד: נכון, פרופ' לוסטיג מתחיל את הספר שלו בשאלה, איך זה שהמיעוט הערבי בישראל לא מתמרד. לא מתמרד בצורה אלימה. זה מפליא אותו שהוא לא מתמרד,

לנוכח התנאים האובייקטיביים. ואז, כמובן, כל הספר מסביר למה. וההסבר בהחלט לא מחמיא למדינת ישראל. אבל אתה צודק ששאלת המחקר שממנה יוצא הספר זאת בדיוק השאלה הזאת. כי כמו שאתה אומר, אם אנחנו מסתכלים במבט השוואתי על מיעוטים אתניים ולאומיים בסיטואציות דומות, המיעוט הערבי בישראל בולט בהתנהגות הלחלוטין חוקית, או כמו שאמרתי, אם לא לחלוטין חוקית, פלוס אותו תחום אפור לגיטימי, הדבקות שלו בדרכי פעולה פוליטיות לא אלימות וכו' וכו'.

עו"ד ג'בארין: אז מהן צורות המאבק, אם כך, שאתה מכיר?

פרופ' יואב פלד: צורות המאבק הן צורות פוליטיות לגיטימיות, כלומר החל מפעילות פרלמנטרית, כלה... לא כלה, עבור דרך הפגנות, שביתות ודרכי מאבק מהסוג הזה. אלה דרכי המאבק של המיעוט הערבי.

עו"ד ג'בארין: אתה עוסק גם בסוגיית מבנה משטרים, יחסי רשויות ואזרחות. ורוצה לעבור לנושא של המשטר היחסי, יחסי משטרה ואזרחים. מה דעתך, מהן הנורמות שאמורות להנחות משטרה בפעילות שלה מול אזרחים? וגם כאשר היא מפזרת הפגנה. ואם אפשר, בתשובה שלך להתייחס מה ההשפעה של, על מעמד אזרחים. אנחנו לא עוסקים בשיטור, ולא, אתה לא מומחה לשיטור, אלא על המעמד האזרחי של האוכלוסייה, כאשר משטרה משתמשת בנשק חי, צלפים וכו'.

פרופ' יואב פלד: אני חושב שהדרך הטובה לענות על השאלה הזאת היא בצורה השוואתית. אנחנו מכירים הרבה מאוד קבוצות והרבה מאוד מאבקים בחברה הישראלית, שבה השתמשו בטקטיקה של חסימת כבישים ובטקטיקה של זריקת אבנים על כלי רכב חולפים, למשל, משך מספר שנים החרדים בכביש רמות גם חסמו, גם זרקו אבנים. היו עוד מקרים רבים אחרים. 'זו ארצנו' בתקופת, ב-1995, בתקופה שיצחק רבין עדיין היה ראש ממשלה,

חסמו כבישים, ניסו לשתק את המדינה כולה. בכל המקרים האלה לא נורתה למיטב ידיעתי ולו ירייה אחת ולא נורה אפילו בקבוקון של גז מדמיע. במקרה של החרדים, בכלל, במקרה של החרדים, כאשר היה מפקד מחוז שניסה להפעיל שיטות כוחניות, הרבה הרבה יותר מתונות, כמו למשל שימוש בסוסים, אותו מפקד מחוז איבד את הסיכוי שלו להיות מפכ"ל המשטרה, בדיוק מהסיבה הזאת. זאת אומרת, אנחנו לא צריכים ללכת רחוק. אנחנו מספיק לנו שנסתכל איך אותה משטרת ישראל, כאשר יהודים עושים את הפעולות האלה ואיך היא פועלת כאשר ערבים עושים את הפעולות האלה, ויש כאן את התשובה לשאלה שלך.

עו"ד ג'בארין: אבל אלה העובדות. שוב רוצה לחדד את זה. איך זה משפיע, כאשר אני תל אביבי, יהודי שגר בתל אביב, עם קבוצה תל אביבית, שומעת שגם המשטרה שלה, המשטרה ששייכת למדינה, משתמשת בנשק חי, צלפים, נגד קבוצה לאומית אחרת? האם זה משפיע על המעמד של הקבוצה הזו, כאילו הוא מפת דעות קדומות נגדה או לא? כאילו, לזה התכוונתי על העניין האזרחות, לא על העובדות.

פרופ' יואב פלד: אני מבין. ודאי שכאשר המשטרה משתמשת כנגד אזרחיה של המדינה עצמה בשיטות שמתאימות לשיטות של מלחמה נגד אויב, הרי שהמסר שעובר מזה, גם מחברי הקבוצה עצמה וגם מחברי הרוב, במקרה שלנו היהודים, המסר הוא שאותה קבוצת מיעוט היא קבוצת אויב. כי נגד מי מפעילים נשק חם בהפגנות או בכל סיטואציה שהיא? נגד מי מפעילים צלפים, ואנחנו יודעים טוב מאוד, בין היתר מראיונות שהתפרסמו בעיתונות עם הצלפים עצמם, שצלפים יורים על מנת להרוג. צלפים לא יורים משום סיבה, לשום מטרה אחרת, ורק על מנת להרוג. זאת אומרת, אם המדינה מפעילה כנגד אזרחיה את הטקטיקות האלה, שאלה טקטיקות צבאיות מלחמתיות, אז המסר הוא

ברור. המסר הוא שהמדינה רואה באותה קבוצה קבוצת אויב. עכשיו, זה נכון שזה לא תמיד, נכון שהיו הרבה מאוד מקרים שזה לא נעשה, היו הרבה מאוד מקרים, ודרך אגב, איזורים בארץ שזה לא נעשה, אבל במקרים הקיצוניים ולדעתי הלא כל כך מועטים והרבה יותר מדי, שבהם זה נעשה, זה המסר שהועבר, וזה המסר שפועל לשני הצדדים. זה מצד אחד מחליש את התחושה של האזרחים הערבים שיש להם איזושהי אזרחות משמעותית במדינה הזאת ולגבי האזרחים היהודים, זה נותן את אותה תחושה שהמדינה עצמה לא רואה באזרחיה הערבים אזרחים לכל דבר, אלא אזרחים סוג ב' במקרה הטוב, וקבוצת אויב במקרה הגרוע.

עו"ד ג'בארין: כן. אתה עוסק גם בניתוח קבלת החלטות. ועכשיו נעבור לאוקטובר ולקבלת ההחלטות של ועדת המעקב מתאריך 29 ל... מ-30 לספטמבר עד השמיני לאוקטובר. היות ואתה קראת כבר את העדויות. אם אתה קורא את ההחלטות ואתה רוצה לנתח את ההחלטות האלה, החלטות של ועדת המעקב, מהי המסקנה שאתה מגיע אליה ככל שזו נוגעת לנושא של מנהיגות ואחריות?

פרופ' יואב פלד: תראה, אני רוצה בתשובה לשאלה, ואולי כהקדמה קטנה ומאוד מאוד קצרה, אני יודע שהזמן לוחץ, לשאלה...

עו"ד ג'בארין: לא, זו השאלה העיקרית, כי היא נוגעת לאזהרות. אתה חייב להתחיל בבקשה, לא לקצר. פרופ' יואב פלד: להרחיב, אני אתן מבוא, ממש קצרצר, לפני זה. בתור מבוא, אני רוצה להקריא ממש מספר מילים ספורות מראיון שהתפרסם עם חבר הכנסת יוסי פריצקי ב'שבעה ימים' של 'ידיעות אחרונות' ביום שישי הזה, האחרון. חבר הכנסת פריצקי נשאל שם, מתי בפעם הראשונה חשבת לעצמך 'מזל שאני יהודי'? זאת השאלה. והוא עונה ככה: "כל פעם שאני פוגש מישהו מהמגזר הערבי, אני חושב איזה מזל יש לי. כי מה יעשה אדם

שהוא אזרח בדיוק כמוני והוא חוזר לבית שהביוב זורם בו בחוץ ועובר חיפושים משפילים בגופו וברכבו, וסיכוי להשיג עבודה הם בערך עשרה אחוזים משלי. אנחנו דוחפים אותם לזרועות הייאוש ואת עצמנו אל המלחמה. אל המלחמה. העובדה שהרוב בהם עוד לא קם עלינו לכלותנו, היא עוד הוכחה לכך שיש אלוהים". זאת אומרת, על פי הדברים האלה, ותארו לעצמכם, אם חבר כנסת ערבי היה אומר את הדברים האלה, חסינותו היתה מוסרת מיד. אלא שפה אומר את זה יהודי על הערבים, שהוא מתפלא שהם לא נוקטים בשיטות האלה. הוא מודה לאלוהים שהם לא נוקטים בשיטות האלה. אז אם אנחנו עוברים מהדעה הזאת, דעה של חבר כנסת יהודי, להתנהגות בפועל של ועדת המעקב בתקופה שציינת, בתקופה שמכונה 'אירועי אוקטובר', אני חושב ששוב, אין לנו ברירה אלא להגיע למסקנה, שכאן היתה התנהגות שאני הייתי מכנה אותה דמוקרטית אחראית, מבחינה זאת שהנהגה הזאת, שכמו שכבר נאמר ואני לא אחזור על זה, היא לא הנהגה נבחרת, היא לא הנהגה מוכרת על ידי המדינה, אין לה מוסדות פורמליים, אין לה כלים אדמיניסטרטיביים וכו' וכו', אותה הנהגה מצד אחד לא ויתרה על הצורך לפעול לטובת האינטרסים של הקהילה שהיא אמורה לייצג אותה או אמורה להנהיג אותה, כפי שהיא הבינה אותה וכפי שהקהילה הזאת בחלקה הגדול, ברובה המכריע הבינה אותם. מצד שני, דאגה מאוד לכוון ולתאם את הפעילות המחאתית הזאת, שלדעתי היתה מחויבת המציאות, לפסים כאלה שהקונפליקט יהיה משהו יותר מתון.

עו"ד ג'בארין: ומה לגבי כאילו היחס של המפלגות עצמם ו-ועדת המעקב? איך זה התבטא בתקופה

הזאת?

פרופ' יואב פלד : עד כמה שהבנתי, ומה שהבנתי זה מקריאת העדויות, הן בפני הוועדה והן בפני אוספי החומר, המפלגות האלה שבימים כתיקונם לא בדיוק אוהבות אחת את השנייה, שיתפו פעולה במסגרת ועדת המעקב, כלומר נפגשו, או לפחות השתדלו להיפגש, עד כמה שהתנאים איפשרו, בצורה סדירה. ניהלו ישיבות עם הצבעה דמוקרטית, עם דיונים רציניים והצבעה דמוקרטית, וכאשר התקבלו ההחלטות בוועדת המעקב, שוב אני אומר, זה לא גוף פורמלי, זה גוף וולנטרי, כל הגופים שמיוצגים, כולל כל המפלגות, קיבלו את ההחלטות של ועדת המעקב ופעלו לפיהם. זאת אומרת, היתה כאן התנהגות שהיתה גם דמוקרטית גם מבחינת דרך קבלת ההחלטות הפנימית שלה, גם דמוקרטית מבחינת היחס שלה אל האינטרסים והרצונות והמאוויים של הקהילה שמייצגת אותה, וגם, לדעתי, מאוד מאוד אחראית מבחינת הכיוון של המינון של המחאה, שהוועדה החליטה עליו.

עו"ד ג'בארין : בעניין של אחריות, אחראית ודמוקרטית, אז מהי תשובתך לקושיות שחברי הוועדה הנכבדה מעלים בכל הקשור לנקיטת צעדים פוזיטיביים ולהרגיע את הרחוב? במובן הזה, לפנות לצדדים לא להתעמת עם המשטרה, לפנות אליהם, אולי לא לצאת למקומות שיכול להיות בהם באופן פוזיטיבי...

פרופ' יואב פלד : אני חושב שיש לי מחלוקת עם הוועדה הנכבדה, ביחס למה תפקידה של הנהגה ומה תפקידה של הנהגה ספציפית בסיטואציה הזאת שהם היו נתונים בהם. שהיו נתונים בה. אני לא חושב שתפקידה היחיד של הנהגה זה לשמור על הסדר הציבורי.

השופט תאודור אור : גם.

פרופ' יואב פלד : גם. נכון. אבל לא כשיקול יחיד ולא כ...

השופט תאודור אור : (לא נשמע - מדברים יחד)

פרופ' יואב פלד: ... ולא כשיקול עיקרי, עם כל הכבוד, הרושם שאני קיבלתי מהשאלות ששמעתי גם כאן וגם כשקראתי בעדויות, זה הרושם שהתקבל אצלי זה שלדעת הוועדה, זה התפקיד המרכזי של ההנהגה, לשמור על הסדר הציבורי. ואני, בכל הכבוד, מבקש לחלוק על זה. אני חושב שהתפקיד העיקרי של ההנהגה הוא לפעול על מנת לקדם את האינטרסים של אותה קהילה, של אותה קבוצה שהם מבקשים להנהיג אותה או שבפועל הם מנהיגים אותה, לבטא את הכאבים שלהם, לבטא את המחאה שלהם ולעשות את כל זאת כמובן בצורה שעד כמה שאפשר, תימנע את העימות האלים. עד כמה שאפשר. עכשיו, לפי דעתי, בהתחשב בכל הנסיבות, בהתחשב בכל ההקשר, בהתחשב בכל מה שאנחנו יודעים על מעמדו של המיעוט הערבי בישראל ועל כל האירועים שקדמו, אני חושב שהוועדה, ועדת המעקב עמדה במשימה המאוד קשה והמאוד מורכבת הזאת בכבוד.

עו"ד ג'בארין: כן. אתה עוסק בסוגיית האזרחות והזכויות הפוליטיות. ואתה קראת את השאלות שהופנו למוזהרים וגם את התשובות שלהם. בעדויות בפני הוועדה וגם בפני אוספי החומר, עד כמה אתה חושב שההתבטאויות שלהם והעמדות שלהם, של המוזהרים, תואמות או לא תואמות את הנורמות הציבוריות בדבר חופש הביטוי הפוליטי?

פרופ' יואב פלד: אני, עד כמה שאני ראיתי, ושוב, מה שאני ראיתי זה את העדויות, הן בפני אוספי החומר והן בפני הוועדה עצמה. אני, לא היתה לי גישה ל...

השופט תאודור אור: כשאדוני אומר 'עדויות', אדוני מתכוון לעדויות של המוזהרים?

פרופ' יואב פלד: עדויות של המוזהרים, כן. וגם קצת מעבר לזה, אבל אנחנו מדברים על שלושת המוזהרים. אני לא ראיתי במה שנאמר, במה שסופר בעדויות האלה, על מה שנאמר על ידם בהזדמנויות קודמות, אני לא ראיתי שום דבר שחורג ממה שאמור להיות מותר על

פי עיקרון חופש הביטוי בדמוקרטיה ליברלית. אני לא ראיתי שם שום דבר שאפשר לטעון במידה סבירה של שכנוע, שהיתה שם איזושהי אמירה שאפשר למצוא קשר ישיר בינה לבין מעשה אלים משמעותי. ולכן אני חושב, שאם אנחנו הולכים לפי הקריטריון הזה, של המגבלה על חופש הביטוי, ונראה לי שזה הקריטריון הנכון, אני לא ראיתי שם שום דבר שחורג מהתחום שאמור להיות מוגן על ידי חופש הביטוי.

עו"ד ג'בארין: שאלה אחרונה, גם בהקשר הזה, אם אתה יכול להמשיך... אז מהי ההתרשמות שלך מקריאת העדויות האלה?

פרופ' יואב פלד: אגב, אחת ההתרשמויות שלי, זה שבשאלות של אוספי החומר, לא בשאלות של הוועדה, יש חריגות מאוד בולטות ממה שלפי דעתי הן שאלות לגיטימיות, אם אנחנו מקבלים את העיקרון של חופש הביטוי. יש לי דוגמאות, אבל מפאת קוצר הזמן...

עו"ד ג'בארין: אתה יכול. לא, לא, אתה יכול.

פרופ' יואב פלד: טוב, אם אתה רוצה דוגמה...

עו"ד ג'בארין: כן.

פרופ' יואב פלד: ... יש לי מספר דוגמאות, שלפי דעתי ממחישות את זה. למשל, שלושתם... התשאול של שייחי ראאד סלאח, מכיוון שרק בתמליל שלו היו לי גם את השאלות. אצל האחרים, התמליל כלל רק את התשובות. אז יותר נוח. למשל, השייחי ראאד סלאח כתב שיר, שבו הוא אומר, בין היתר, "יש לי אנשים שהם בשר מבשרי אשר סירבו לכרוע ברך לפני העכביש". ואוספי העדויות דורשים ממנו להגיד להם מי זה העכביש. מי זה העכביש. זאת אומרת, יש כאן התערבות בחופש הביטוי הפואטי. בן אדם כותב שיר, הוא משתמש באיזה דימוי, ברור שהעכביש זה לא דימוי חיובי. אבל לבוא ולדרוש מאדם שכתב שיר, וזה לא שיר שאפשר להגיד 'הוא קורא לפעולה', זה לא שיר שאומר 'צאו

ותתקיפו' וכו' וכו', אלא זה שיר קשה כמובן, יש בו ביטוי לא סימפטי, עכביש, אבל לי זה נראה חורג מחופש הביטוי, לדרוש מהמשורר שכתב את השיר, שיסביר למי התכוונת שכתבת 'עכביש'.

עו"ד ג'בארין: יש לך עוד דוגמאות?

פרופ' יואב פלד: יש לי עוד דוגמה. הדוגמה, יש לי עוד שתי דוגמאות, שאני חושב שהן הולכות ומחמירות. יש דוגמה אחת, שנוגעת לא רק לחופש הביטוי אלא לחופש הדת. מצטטים לו אמירה, שאומרת "האיסלאם צועד קדימה וממגר את מעוזי הכופרים" ודורשים אותו, דורשים ממנו להגיד מיהם הכופרים, האם הכופרים זאת מדינת ישראל. עכשיו, אני חושב שכולנו כאן יודעים, שעל פי האיסלאם כל מי שהוא לא מוסלמי, הוא כופר. יש עוד דתות, שעל פיהן כל מי שלא מאמין באותה דת, הוא כופר. יש דתות, גם האיסלאם וגם דתות נוספות, שמאמינות שבסופו של דבר הדת שלהם תנצח את הכופרים. הכופרים, זאת אומרת, כל מי שלא מאמין בדת הזאת. למשל, הנוצרים הפונדמנטליסטיים, ידידי ישראל הטובים ביותר בארה"ב היום, מאמינים שבסופו של דבר אחרי מלחמת גוג ומגוג, כל הכופרים, כולל היהודים, כולל היהודים, או ימותו או יתנצרו ואז יבוא המשיח וזה יהיה הניצחון של הדת שלהם. אז לשאול בן אדם דתי, איש דת, 'מי אלה הכופרים?', האנלוגיה שעלתה לי בראש כשאר קראתי את זה, היתה שיזמנו בארץ נוצרית רב לחקירה, ויגידו לו 'אתה אמרת בפסח עכשיו, 'שפוך חמתך על הגויים אשר לא ידועך', למי התכוונת הגויים אשר לא ידועך? לאזרחי המדינה שאתה חי בה? זאת אומרת, אתה מבקש שאלוהים יפגע באזרחי המדינה שאתה חי בה? לפי דעתי זאת לא שאלה לגיטימית. זאת לא שאלה לגיטימית, לא במקרה הזה ולא במקרה ההוא. מכיוון שזה פה גם עניין של חופש הביטוי וגם עניין של חופש הדת. והדבר האחרון, שלפי דעתי בכלל

הדהים אותי, כבר מדובר לא על חופש הביטוי, אלא על חופש המחשבה. המתשאלים מצטטים לשייח' ראאד אמירה שאמר מישהו אחר בכלל. איזשהו דרשן באל-אקצא שנקרא יוסוף אבו-סננה. והדרשן הזה אומר, לא משנה האמת מה הוא אומר, אבל הוא אומר: "ארץ פלשתינ המוסלמית היא אחת ולא מחולקת, אין הבדל בין חיפה לשכם, בין לוד לרמאללה, בין ירושלים לנצרת" וכו' וכו' וכו'. והם שואלים אותנו: "מה אתה חושב על זה? מה אתה חושב על זה?" זאת אומרת, זה בכלל לא ביטוי. זה מחשבה. זה מנקודת מבט של התיאוריה הליברלית דמוקרטית, זה דבר שלא ייעשה. אין למדינה, והאנשים האלה הם נציגי המדינה, אין למדינה שום רשות לשאול שום בן אדם על מחשבותיו. המחשבות זה הדבר הכי פרטי והכי חופשי, על פי התפיסה הזו. אז בין היתר, זו היתה ההתרשמות שלי מקריאת העדויות של אוספי החומר. שהאנשים האלה, במקרה הטוב, לא מגלים שום רגישות לחירויות ליברליות בסיסיות, כמו חופש הביטוי, חופש הדת וחופש המחשבה.

עו"ד ג'בארין: כן, רק לשתי דקות, בתור אקדמאי שמכיר אקדמאי שהוא מוזהר, ד"ר עזמי בשארה...

פרופ' יואב פלד: כן.

עו"ד ג'בארין: ... ברור ש... אני מניח שקראת את מאמריו וכתביו, ואם אתה יכול בקיצור לומר לנו על עמדותיו ככל שאלה קשורות בסוגיות האזרחות, יחסי ערבים במדינה, יחסי מיעוט-רוב, בקצרה.

פרופ' יואב פלד: אני לא קראתי את כל כתביו של ד"ר בשארה. אבל קראתי רבים מהם ואני גם מכיר אותו אישית וגם עבדנו יחד במכון ון-ליר. אז אני חושב שאני מכיר את דעותיו היטב. אני הייתי מגדיר אותו, אגב, במאמר מוסגר, אנחנו מדברים פה על אחד האינטלקטואלים המבריקים ביותר שלי יצא להכיר בחיי האקדמיים הארוכים, אבל

מבחינת התפיסות שלו, מבחינת ההגות הפוליטית, אני הייתי מגדיר את ד"ר בשארה כליברל דמוקרט רב-תרבותי. זאת אומרת, התפיסה שלו היא תפיסה שמחויבת באופן מאוד עמוק ואופן מאוד משמעותי לתיאוריה הפוליטית, לדוקטרינה הפוליטית של הדמוקרטיה הליברלית. זאת אומרת, אזרחות, זאת אומרת, שוויון זכויות וכל הדברים שהולכים עם זה. ואני לא חושב שיש צורך לפרט. ובמסגרת זאת, הוא גם מחויב לרעיון של הרב-תרבותיות, שזה בעשור-שניים האחרונים, רעיון שמאוד מאוד התבסס במסגרת החשיבה הליברלית, היום החשיבה הליברלית כבר לא מגבילה את עצמה, לפחות לא כל ההוגים הליברליים מגבילים את עצמם לנושא של זכויות אינדיבידואליות, יש זרם מאוד משמעותי בחשיבה הליברלית, שמכיר בזכויות קולקטיביות, שמכיר ביישויות תרבותיות כנשאות של זכויות, וחושב שהזכויות האלה צריכות להיות מבוטאות בהסדרים מוסדיים, שאוטונומיה תרבותית מהסוג שד"ר בשארה מדבר עליה, בהחלט זה, היא בהחלט אחד הגילויים המוסדיים שמקובל לדבר עליהם בספרות הליברלית הזאת.

עו"ד ג'בארין : תודה רבה.

פרופ' שמעון שמיר : נשוב קודם לצד התיאורטי. הסברת שהתיאוריה הדמוקרטית ליברלית אינה עולה בקנה אחד עם הגדרה כמו הגדרת המדינה הזאת מדינה יהודית דמוקרטית. אני רוצה לשאול אותך, האם אתה חושב שהתיאוריה הדמוקרטית ליברלית עולה או לא עולה בקנה אחד עם התפיסה של מדינת לאום? אולי אני אמחיש. מדינת לאום, דהיינו מדינה שמוגדרת כמדינה של לאום אחד, יש לה מיעוט או אין לה מיעוט. למשל, פינלנד, שמוגדרת כמדינה של הלאום הפיני ויש בה מיעוט שבדי גדול, או רומניה, שמוגדרת כמדינה של הלאום הרומני ויש בה מיעוט הונגרי גדול, וכן הלאה. יכול להיות שיש סתירה בין זה לבין התיאוריה הדמוקרטית ליברלית, יכול להיות שלא, אבל הייתי מבקש

לקבל את מחשבותיך, למרות שזה עתה הזהרת אותנו שאסור לנו לבקש את מחשבותיו של אף אחד.

פרופ' יואב פלד: מחשבותיי שאני בהחלט אשמח לחלק אותם עם הוועדה הנכבדה ועם כל הנוכחים כאן, בנושא הזה, יש כאן, כמובן כמו כל דבר, הנושא הוא מורכב. השאלה קודם כל איך מוגדר הלאום. יש מדינות שהן מדינות לאום, אבל שהלאום מוגדר בהן על ידי האזרחות. ולכן אין שום בעיה. כי אם כל האזרחים הם הגדרתית מרכיבים את הלאום, הרי היותה של המדינה מדינת לאום היא לא בעייתית. מצב אחר הוא, שלמרות שהלאום מוגדר בצורה אתנו-תרבותית ולא אזרחית, רוב האזרחים שייכים לאותו לאום ואין מיעוט משמעותי, אז שוב הבעיה לא מתעוררת. מעבר לזה, יש בספרות הרלוונטית אבחנה בין Nation State ו-Nationlizing State, ואני אומר את זה באנגלית, כי זה יותר ברור מאשר לנסות לתרגם את זה לעברית. הבעיה היא לא רק בהגדרה הפורמלית, כמובן. הבעיה היא גם במה ש... במדיניות שנקטת למעשה. אם הבעיה של ישראל היתה אך ורק בהגדרה הפורמלית, כמדינה יהודית ודמוקרטית, ומעבר לזה המיעוט הערבי בישראל היה נהנה מזכויות שוות, אמיתיות בכל המישורים, אני חושב שהבעיה לא היתה עולה, היא ודאי לא היתה עולה במידה כזאת של חריפות. הבעיה בישראל היא, שהמדינה לא רק שהיא מגדירה את עצמה כמדינת הלאום היהודי, שדרך אגב כולל הרבה אנשים שהם לא אזרחיה, זאת אומרת, המדינה אומרת, 'אני מדינתם של רבים רבים שאינם אזרחיי, אבל אני לא מדינה של רבים אחרים שהם כן אזרחיי', שזאת בעיה בפני עצמה, אבל מעבר לכל זה, המדינה נוקטת באופן אקטיבי, והייתי אומר אגרסיבי, מדיניות של ייחוד, של ייחוד של הרבה מאוד תחומים. בראש ובראשונה ייחוד המרחב. זאת אומרת, ייחוד הקרקע. זאת אומרת, המדינה היא לא רק מדינתו של הלאום היהודי, היא מדינה

שמחויבת לפעול על פי האינטרסים של הלאום היהודי, כקנה מידה יחיד או כקנה מידה כמעט בלעדי. ואני רק רוצה להפנות את תשומת לבך להחלטה, לפי דעתי משמעותית בצורה בלתי רגילה, של בית המשפט העליון בדיוק בנושא הזה, כאשר הוא קבע, למעשה אם כי הוא עצמו סרב להכיר בזה שזה הוא קבע, הוא קבע שההתנהגות הזאת איננה עולה בקנה אחד עם הנורמות הדמוקרטיות. ואני מדבר כמובן על פסק הדין במשפט קהדן. כי בפסק הדין במשפט קהדן, בית הדין הגבוה לצדק, כבוד נשיא בית המשפט העליון, אהרון ברק, אומר: "האינטרס המייד של המדינה, ביחוד חלקי ארץ שונים", ועד לאחרונה, דיברו במפורש על ייחוד הגליל, למעשה, זה רק לאחרונה שמצניעים את זה, "האינטרס הזה לא יכול לעלות, לא יכול לגבור על עיקרון השוויון הליברלי". עכשיו, כמובן שבית המשפט, מסיבות מובנות, ניסה לדחות את ההחלטה, ניסה להגביל אותה, ניסה להצר אותה מכל הכיוונים. אבל אם אנחנו לוקחים ברצינות את העיקרון שבית המשפט קבע באותה, באותו פסק דין, הרי כל ההיסטוריה של מדינת ישראל, במישור של המדיניות המיידית שלה, שיש לה היבטים רחבים בכל, בכל פינה אפשרית, כל ההיסטוריה הזאת, בית המשפט אומר, "לא עולה בקנה אחד עם הנורמות הדמוקרטיות". אז זאת אומרת, אני קטונתי באלף מונים בכלל להגיד כאן משהו. יש כאן אמירה מפורשת של הסמכות החוקתית הגבוהה ביותר במדינת ישראל, שאמרה את הדברים בצורה המפורשת ביותר שאפשר.

פרופ' שמעון שמיר: כדי לחדד את הדברים, אם כך. באופן היפותטי, מדינת ישראל, המוגדרת כמדינה יהודית דמוקרטית, אשר נותנת, היפותטית, נותנת שוויון מלא לאזרחיה, הולכת לפי העקרונות של אותו פסק דין, אשר אינה נוקטת מדיניות של ייחוד, אשר נותנת אוטונומיה תרבותית ללאום האחר, ללאום המיעוט הנמצא בתוכה, זה דבר שיעלה בקנה

אחד עם התיאוריה הדמוקרטית ליברלית, או שעדיין יש פה ניגוד של הגדרה, סתירה של הגדרה?

פרופ' יואב פלד: ברמה הפורמלית, ברור שיש ניגוד של הגדרה. ברמה הפורמלית, עדיין תישאר הבעיה. אבל שוב, אנחנו מדבר על סיטואציות, אל"ף, מורכבות, ובי"ת, על סיטואציות פוליטיות מהחיים, וכמובן, אם המצב היה כפי שאתה מתאר אותו, אז הניגוד הזה היה באמת נשאר ברמה הפורמלית. כמו למשל כשטוענים שבאנגליה אין הפרדת הדת מהמדינה, כי המלכה היא גם ראש הכנסייה. אז זה נכון. אז ברמה המאוד מאוד פורמלית, אין הפרדת הדת מהמדינה באנגליה, מכיוון שהמלכה היא ראש הכנסייה. אבל לכולנו ברור שלכל המטרות הרלוונטיות, יש הפרדת הדת מהמדינה באנגליה. אז אם אנחנו היינו מגיעים למצב המקביל מבחינת הגדרת המדינה כמדינה יהודית, אז אני חושב שבאמת אפשר היה להגיד שמהותית אין כאן סתירה ששווה להתווכח עליה.

פרופ' שמעון שמיר: כן, עכשיו לאירועי אוקטובר. בשני מקומות בנייר שהגשת לנו, וגם היום בעל פה, הצגת את דרך התגובה הראויה לבעיה כמו הריסת בתים היא דרך ההתנגדות הפאסיבית וגם המחשת מה זה. זה לשכב לפני הבולדוזרים וכדומה.

פרופ' יואב פלד: כן.

פרופ' שמעון שמיר: אני שואל אותך לגבי אירועי אוקטובר, שאנחנו יודעים שבהם היה הרבה יותר מאשר לשכב לפני הבולדוזרים. היתה התקפה על אזרחים, היה שריפה של מסעדה, של אוטובוס, רגימת נוסעים משתמשים יהודים בכבישים, וכן הלאה וכן הלאה. אתה בוודאי כבר מכיר את הספרות על הנושא הזה. האם זה חורג? או אני אשאל אותך שתי שאלות. אל"ף, האם זה חורג ממה שאמור להיות התנגדות פאסיבית? בי"ת, האם זה נמצא באותו מה שקראת 'התחום האפור הלגיטימי'?

פרופ' יואב פלד : ודאי שלא. זאת אומרת, ודאי שכל פעילות שהיא פעילות אלימה, הרסנית, שתוקפת, שתוקפת בני אדם בגופה או שתוקפת ומשחיתה רכוש, היא לא יכולה להיות פעילות לגיטימית במסגרת של שום מערכת משפטית סבירה. אבל השאלה שלנו, נדמה לי שהשאלה שעומדת בפנינו היא לא האחריות הפלילית שיש או אין לאנשים מסוימים שעשו את המעשים האלה. אלא השאלה שעומדת בפנינו היא אחריותם של שלושת המוזהרים, כחלק מההנהגה של המיעוט הערבי בישראל.

השופט תאודור אור : נכון. נכון.

פרופ' יואב פלד : אז השאלה היא, לפי דעתי, היא צריכה להישאל בצורה אחרת. השאלה אז לא יכולה להתמקד באותם מעשים ספציפים של אנשים שעשו אותם. פה צריך לראות מהי הרוח המכוונת שניתנה על ידי אותם אנשים, על ידי, זאת אומרת, על ידי ההנהגה, הם בתקופת אירועי אוקטובר, הן בכל התקופה שקדמה לה, וזאת הסוגייה שאני חושב שצריך להתייחס אליה.

פרופ' שמעון שמיר : יפה. ובכן, לדעתך אין כלל קשר בין אותה התנהגות אלימה, שזה עתה אמרת שהיא פסולה, לבין ההכוונה של ההנהגה? אין כל קשר? אין שום... אני לא מתכוון דווקא לקשר ישיר, ברוטלי, של מתן הוראות, 'תעשו כך וכך', אלא גם לקשר של השראה, של מתן כיוון כללי, של מתן לגיטימציה לדרכי מחאה לא פאסיביות, למשל כשאומרים 'לזרוק אבנים', זה לא אלימות. אמרו את זה הרבה אנשי ציבור ערבים. אז הנה, זאת השאלה שהיא בתחום שבדיוק אתה הגדרת אותו.

פרופ' יואב פלד : להגיד שזריקת אבנים, ואני מתכוון זריקת אבנים שמטרתם לפגוע בבני אדם, לפגוע בכלי רכב שנעים בכביש, אני לא חושב שהאדם הסביר יכול להגדיר את זה כלא אלימות. אבל אני לא ראיתי לפחות בכל הדברים שנאמרו על ידי אותם מוזהרים,

שמופיעים בחומר העדויות, אני לא ראיתי קריאה לזרוק אבנים. אני לא ראיתי קריאה לנקוט בפעולה אלימה שאני הייתי מגדיר אותה כחורגת מאותו תחום אפור לגיטימי. כלומר, הדבר הכי קרוב לזה, שאני לפחות ראיתי, זה אותה אמירה של כאשר השוטר בא להרוס את ביתי, אני רשאי להתנגד, זכותי להתנגד גם כולל שבירת ידיים ורגליים של אותו שוטר. זה הדבר הכי קרוב שאני ראיתי למתן לגיטימציה לפעולה אלימה. עכשיו, לפי דעתי, הביטוי הזה, בנסיבות שלפי הבנתי הוא נאמר ובהקשר שלפי הבנתי הוא נאמר, לא חורג מהתחום הלגיטימי הזה, מכיוון שהוא נאמר באופן לגמרי כללי, באופן ערטילאי, פה לא דובר על, הנה, עומד השוטר לפניכם, תשברו לו את הידיים ואת הרגליים ברגע זה. אז, וזה הדבר הכי קרוב שאני הצלחתי לראות למשהו שאפשר לראות בו עידוד או מתן לגיטימציה לפעילות אלימה שהיא בלתי לגיטימית.

פרופ' שמעון שמיר: נדבר אולי על... זה היה מבחינה האקטיבית, אבל מהבחינה השלילית, מבחינת המניעה, אמרת שלהערכתך ההנהגה של המגזר הערבי נהגה באחריות ואין פגם, אלה מילים שלי, אבל תקן אותי אם זה לא ברוח דבריך, אין פגם בהתנהגות שלהם, הם עשו כל מה שאפשר. האם זה לא מתעלם מכמה דברים שהיה אפשר לעשות במסגרת תפקידם ואפילו במסגרת מה שאתה הגדרת כתפקיד שלהם, וזה מקובל עליי, להגן על האינטרסים של הקהילה שלהם? למשל, לנסות לשמור את המחאה בגבולות חוקיים, שלא תפרוץ לשטחים שזה עתה הסכמת שהם שטחים אלימים ובלתי לגיטימיים, על ידי מתן אזהרות מתאימות, על ידי הצגת סדרנים במקומות המתאימים, על ידי אזהרות יותר חריפות, לקראת היום השני, יש הרבה דברים שהם היו יכולים לעשות וזה היה משרת את האינטרסים של הקהילה וזה היה ניתן לעשות גם במסגרת המגבלות שיש על גוף וולנטרי, והדברים האלה לא נעשו. ואתה בצורה גורפת נותן להם ציון חיובי טוטלי.

פרופ' יואב פלד : הציון החיובי שאני נותן הוא על הדברים שהם עשו. הדברים שלא נעשו זה דבר שמאוד קשה להתייחס אליו. מכיוון שהתחום של דברים שלא נעשו, זה תחום פתוח שאין לו בכלל גבולות. עכשיו, איך אפשר לשפוט דברים שלא נעשו?

השופט תאודור אור : סליחה, אנחנו חיים הרבה מאוד לא רק על מעשים, אלא גם על מחדלים. ויש בעניין הזה נורמות ברורות, בשטחי משפט בוודאי, אבל אנחנו... אם אתה מצפה מאדם שבנסיבות מסוימת יעשה מעשה וכל אדם סביר, הגון וכו' היה עושה זאת, הדברים לא נעשים, זה מחדל שכמוהו כעשייה. כלומר, האמירה הזאת, איך, איך דנים על אי עשייה היא לגמרי פשוטה. זה חלק מהעניין, כך ברשלנות, כך בכל דבר. האמירה הזאת מסוכנת, מה שאדוני אמר עכשיו. אני דן רק על מה שאני יודע שהוא עשה בפועל.

פרופ' יואב פלד : כן, אבל ה... נדמה לי שמה שכבודו מדבר זה על סיטואציות שבהם יש חובה, על פי חוק...

השופט תאודור אור : לא, לא, לא... אני לא מדבר משפטים... סליחה, אנחנו לא במשפטים... סליחה, אנחנו לא במשפטים ואנחנו לא מייחסים מעשים פליליים. שיהיה ברור. אנחנו עוסקים בשאלה של גורמים. והאם מישהו במקום שעמד, איש במצבו, מנהיג, של אותה עדה, בנתונים האלה, על פי המידע שלו בעבר, צריך לנהוג כך או אחרת, סבירות ההתנהגות, מה אתה מצפה מהאיש? זה הכל. ושוב פעם, שוב פעם, בנורמות של התנהגות, איש ציבור במעמדו, אנחנו לא עוסקים לא במשווה, בתביעת נזיקין ולא במשפט פלילי.

פרופ' יואב פלד : אז אם כך, המילה 'צריך' היא בעייתית בעיניי. כי מה, מה אנחנו יודעים, איך אנחנו יכולים לקבוע מה צריך? הרי...

השופט תאודור אור: על פי המבחן של האדם הסביר. אנחנו חיים את זה יום יום. יום יום ובשטחי משפט רבים, מה אנחנו דורשים. ראה סברה ושתילה. בלי להשוות לך. אבל שם... מה,

מה, מה הוא צריך היה לצפות ומה הוא צריך היה לעשות, ומה אדם סביר יה עושה?

פרופ' יואב פלד: אבל על מי מדובר בסברה ושתילה? זה אני חושב בדיוק ה-(לא ברור) שאני מנסה להגיע אליו. מדובר...

השופט תאודור אור: אני מדבר על הנורמה, לא על האנשים, כמובן שאני לא משווה את האנשים שם...

פרופ' יואב פלד: אני לא מדבר גם על אנשים, אני מדבר על המוסדות. פה אתה מדבר על צבא של מדינה עם היררכיה, עם מסגרת פיקודית...

השופט תאודור אור: לכן הנסיבות העובדתיות שונות ולכן הדרישות שונות. אני מדבר על הנורמה. שמה נבחן אם הוא עשה או לא עשה מה שצריך. ברור שהדרישות אחרות, ברור שהעובדות הן אחרות, הנסיבות שונות לגמרי... כמובן, אבל אני מדבר על הנורמה.

עו"ד ג'בארין: אני חושב שהנורמה שצריכה... שנורמה שהיא רלוונטית לעניין הזה, זה הנורמה של... כמו שאמרתי קודם, לשאול כדי להביע את האינטרסים, את המחאה וכו' ולנסות לעשות את זה בצורה שתמנע עד כמה שאפשר את הגלישה לאלימות.

פרופ' שמעון שמיר: על זה אין מחלוקת, אנחנו תמהים רק על האבחנה שעשית בין האחריות של מנהיגים לעשות דברים לבין מנהיגות של אחראים... של מנהיגים להימנע מלעשות דברים, כאילו שאם הם נמנעו מלעשות משהו, זה אף אחד לא יכול לבוא אליהם בטענות. לו הם היו עושים משהו פסול – אז היה אפשר לבוא אליהם בטענות. איזה מן אבחנה זאת?

פרופ' יואב פלד: מכיוון שקשה לי מאוד לראות את האדם הסביר שיכול להגיד באיזה שהיא רמה של ודאות מה הם הדברים שאותם היו צריכים לעשות בסיטואציה הנתונה. זה נראה לי

שאנחנו מדברים על דברים שהם מאוד-מאוד חמקמקים, כי גם אם נאמר הם כן היו מצרפים לכרוז את האזהרה האמורה ואנשים בכל זאת היו עושים מעשים כאלה, אז אפשר היה להגיד: אז למה בנוסף לזה... כמו שאמרת, הם לא שמו סדרנים? ואם היו שמים סדרנים והאנשים היו מתעלמים מהסדרנים, אז למה הם לא נקטו בפעולה אחרת, זאת אומרת הדבר הזה הוא פחות מדי מוצק לפי דעתי, בשביל שאפשר יהיה לחוות עליו דעה בצורה כל כך נחרצת וברורה.

פרופ' שמעון שמיר: הבנתי את תשובתך, יש לי רק עוד שאלה אחת שנובעת מהתשובות האחרונות שלך לשאלתו של עורך דין ג'בארין. אתה התמרמרת על מישהו בועדה, אינני זוכר מי זה היה, ששאל את שיחי' ראאד על האמירה הזאת: "למגר את מעוזי הכופרים" ואמרת: "זה עניין דתי, תיאולוגי"... לא אמרתי "תיאולוגי", אבל זה בעצם מתמצת את דבריך, של מה הזכות לועדה הממלכתית להיכנס לשאלות...

פרופ' יואב פלד: (לא נשמע – מדברים יחד) אוסף החומר, אני לא דיברתי על הועדה...

פרופ' שמעון שמיר: אוספי החומר... מי שלא יהיה... אני רוצה לשאול אותך האם לא נסחפת כאן? הלא אנחנו לא נמצאים בוואקום, אנחנו נמצאים במציאות מסוימת באזור מסוים, אזור סוער, אזור שיש בו תנועות איסלמיסטיות, שכשהן אומרות: "למגר את מעוזי הכופרים", הם מתכוונים לשים פצצות, הם מתכוונים לשים פצצות, הם מתכוונים להוריד את מגדלי התאומים, הם מתכוונים למחבלים מתאבדים, זוהי מלחמה ממשית, זאת לא שאלה תיאולוגית, על כן הנוסח "למגר את מעוזי הכופרים"... לא להתנגד לכופרים או לקוות שיום אחד הכופרים יעברו לדת האמת, אלא למגר את מעוזיהם, שזה אקט מלחמתי, בהקשר של האיסלמיזם, האם זאת לא בעיה שהיה ראוי לבדוק אם היא באמת קיימת?

פרופ' יואב פלד : לדעתי לא, אלא אם כן... אלא אם כן אפשר להצביע באופן ממשי על איזה שהוא קשר בין אתה אמריה לבין מעשה כדוגמת המעשים שאתה הצבעת עליהם.

השופט תאודור אור : בוחנים את זה, לא... אין... טוב, בסדר.

פרופ' יואב פלד : אבל פה לא מדובר... אף אחד לא מאשים את מי שאמר את האמירה הזאת, שאמירה הזאת הובילה למחבל מתאבד...

פרופ' שמעון שמיר : לא, אבל כדי לבדוק את העובדות בסיטואציה שבה לאמירה כזאת יש משמעות לוחמנית חמורה ביותר, מבלי להביע דעה, רק לבדוק האם זה שייך לזה או לא שייך לזה, צריך להציג שאלה, לא?

פרופ' יואב פלד : לפי דעתי... אלא אם כן, כמו שאמרתי, אלא אם כן הנסיבות הן כאלה שיש לך סיבה טובה לחשוב שאותה אמירה ספציפית באותו רגע נתון על ידי אותו אדם הובילה באמת למעשה כזה. אם אלה סתם הגיגים תיאולוגיים או הגיגים אישיים או פוליטיים מכל סוג שהוא, אני לא חושב שזה לגיטימי לחקור את האדם על ההגיגים האלה.

פרופ' שמעון שמיר : טוב, תפקידי לא להתווכח איתך, אלא להבין את עמדתך. תודה רבה.

השופט תאודור אור : לגבי הקטע שדיברנו קודם על עשיית פעולה או הימנעות מפעולה, אדוני אמר שהימנעות מפעולה זה בעיה, מאוד חמקמק, מאוד לא ברור וכו'... אני רוצה להעמיד בפניך את הקונסטרוקציה שעומדת בפנינו, אני לא אשאל אותך על עובדות, כי אני הבינתי ממך שקראת רק את העדויות, זה... יש חומר רב נוסף שעל פי זה צריך לקבוע כך או אחרת ואני לא אשאל אותך שאלות על דברים שאתה אומר שלא קראת, אבל לגבי הקונסטרוקציה, מה טוענים... מה טוען הטוען – יש סיטואציה מסוימת, אתה, קרי כל אחד מהמוזהרים, ידעת שזה טוען, היה לך ניסיון עבר מה קורה, אתה בעבר גם אמרת דברים כאלה ואחרים ש... זאת הטענה, יכול להיות שהיא לא תוכח, אדוני אמר שהוא

לא מצא... או שיימצא, או שלא יימצא ועל פני האמירה הזאת כל אדם בר דעת היה מבין... כל אחד מהאנשים האלה (לא ברור)... לא כל... חלק מהאנשים, היה מבין שקוראים לו לעשות כך וכך והנה בא רגע האמת וכולנו חוששים על פי... שוב פעם, אני מציג לך כנתון עובדתי, על פי צפי כזה או אחר, הולך לקרות דבר קשה וההנחה לצורך העניין שלנו – אתה יודע על זה ואתה יודע על סמך ניסיון העבר מה הולך לקרות... אתה לא צופה בדיוק מה קורה, אבל אתה יודע בגדול מה הולך לקרות ואתה יכול למנוע את זה ולא רק שאתה לא עושה כלום – אתה אומר: "מחר אתם יוצאים לתהלוכות בכל המקומות", כלומר זאת עשייה. אז יש פה גם עשייה וגם אי-עשייה, כי למחרת זאת היתה אי-עשייה – ידעתי את אותו מצב, זה הרבה יותר חמור, ולא מנעת, ולא אמרת ולא... כלומר זה מעורבב, זה קשה מאוד להגיד שאנחנו בתחום אי-עשייה וזה... אנחנו מדברים על סמך תשתית עובדתית שאו שתוכח או שלא תוכח, אם לא תוכח אז אין על מה לדבר ואני לא אכנס איתך לתשתית העובדתית, אתה לא מצוי בכולן, לכן אין טעם בזה, אבל בהנחה שזאת התשתית, מה... למה הקונסטרוקציה הזאת לא עומדת?

פרופ' יואב פלד: לפי דעתי...

השופט תאודור אור: כמובן התשתית העובדתית היא העיקר, בלעדיה אין כלום, אם זו היתה מחאה כמו שנאמר ומחאה בגבולות לגיטימיים ובסך הכל את רצו, ובסך הכל את זה עשו וכל היתר זה המשטרה (לא ברור) איך זה יגמור, אז כמובן אין שום בעיה.

פרופ' יואב פלד: לפי דעתי, הפעולות שועדת המעקב קראה להן בשלושים בספטמבר, זאת אומרת לקראת הראשון באוקטובר, של שביתה כללית, שזה לפי דעתי דבר מאוד-מאוד מתון ותהלוכות או הפגנות בכל מקום ויישוב, אני לא רואה שום בעיה עם הפעולות האלה כצורה סבירה והיא (לא ברור) ולגיטימית של מחאה על האירועים שהתחרשו.

השופט תאודור אור : גם אם אני יודע שזה יוביל לתהלוכות ומעשים... מה שנקרא "גלישות", בוודאות? וזה אפשר היה לצפות, זה לא איש לא אומר שלא, זה גם אומרים האנשים שמוזהרים שנחקרו במו פיהם : "ידעתי שזה צפוי... הגלישה צריכה להיות וכו' וכו'..." אף פעם הוא לא יודע בדיוק עד איפה ועד כמה, כלומר בהנחה שזה צפוי ואז הוא שולח אותם. אדוני אמר שאם זה אלימות ואם זה הולך לאלימות, אם ידעו שאלימות – זה חורג מה... פרופ' יואב פלד : אני לא מבין איך אפשר לדעת את מה שעתיד להתרחש? אף אחד... המושג "לדעת" הוא לא תופס לגבי מה שעתיד להתרחש.

השופט תאודור אור : התשובה היא... סליחה, לא לדעת, אני חוזר לצפי ואני צופה את הדברים... אני אומר לא בשרירות, לא אני אומר : אתה צריך לצפות, אני מראה לך שאתה על פי מצב ידיעתך ואירועים שבעבר, אתה ככל אדם סביר... אומרים את אותו הדבר לאנשי משטרה, שלא יהיה ספק... "צריך היית לצפות שמחר הולך לקרות כך וכך... לפחות כך וכך". על זה אנחנו מדברים.

פרופ' יואב פלד : אז ברגע שאנחנו מדברים על צפי, כלומר אנחנו מדברים על איזה שהוא טווח של סבירות שהתרחשו מעשים כאלה ואחרים ואחר כך אנחנו צריכים שוב לדבר על טווח של סבירות שפעולה כזאת או אחרת שאני אעשה, תוכל לצמצם או למנוע את אותם מעשים כאלה ואחרים...

השופט תאודור אור : נכון.

פרופ' יואב פלד : זאת אומרת אנחנו מדברים פה על תחום שהוא תחום מאוד-מאוד מעורפל... השופט תאודור אור : טוב, אם אדוני חושב שצפי וסבירות זה מעורפל, אז גמרנו בזה את הויכוח. אנחנו חיים בזה... כפי שאמרתי לאדוני קודם, יומיום, אנחנו... זו הדרך היחידה לאמוד דברים

בתחומים מסוימים, באירועים מסוימים. אם אדוני לא רואה את זה כלי עזר, אז בזה נגמר הויכוח.

פרופ' יואב פלד: אני בהחלט מוכן לקבל שזה כלי עזר, אבל אני לא רואה איפה אפשר לבוא אל מישהו בטענות שהשיקולים שלו לגבי סבירות א', אחר כך לגבי סבירות ב'... יש לנו פה שני תחומים של סבירות, שהשיקולים שלו לגבי כל המכלול הזה הם באופן כל כך נחרץ, היו לא רק לא נכונים, אלא גם לא נעשו בתום לב, שנראה לי שזאת הבעיה כאן, זה נראה לי הישג שהוא מאוד-מאוד בעייתי.

השופט תאודור אור: אדוני מכניס פה שוב פעם מינוח שהוא מינוח משפטי, אני לא רוצה להיכנס למה זה "תום לב" בהקשר הזה. הדבר הנוסף זה הערה בלבד, אדוני הזכיר את פסק דין קהדן ודיבר שם על עקרון פסק דין קהדן ודיבר על זה, אבל בסופו של דבר בפרטים "מזמזו את הדבר"... אני לא זוכר את הביטוי שאדוני אמר וכו'...

פרופ' יואב פלד: לא, לא, זה לא מה שאמרתי...

השופט תאודור אור: אדוני אמר שבסופו של דבר היו שמה איזה ש... סליחה?

פרופ' יואב פלד: לא, מה שאני אמרתי זה... אני חושב שהכוונה היתה דווקא הפוכה, אני אמרתי שבית המשפט עצמו סייג את ההשלכות שאפשר להשליך מהפסיקה שלו עצמו, למשל כל העניין של "צופה פני עתיד ולא צופה פני עבר" ו-"זה לא רלוונטי לחוק השבות", וכל הדברים האלה.

השופט תאודור אור: התשובה היא, כי בית המשפט דן בין היתר על פי קריטריונים משפטיים. אני מכיר את פסק הדין ואני יכול להבטיח לאדוני שהיו שם איזה שהן נסיבות עובדתיות של זכויות קנויות, של מעשים שנעשו, שמבחינה משפטית חייבים להתייחס, זה לא... לא תמיד זה קורנס, זה לפעמים, זה להתחשב בדברים שנעשו, זה הכל. זה רק הערה.

פרופ' יואב פלד : זה לא נאמר כביקורת על בית המשפט, מה שזה נאמר, הכוונה שלי היתה להגיד...
השופט תאודור אור : אני לא עונה לביקורת, אני מסביר לאדוני כהערה שזה...

פרופ' יואב פלד : כן, אני מבין את ההערה הזאת ואני... אין לי שום ויכוח עם ההערה, מה שאני
אמרתי זה שהעיקרון שעולה מתוך פסק הדין, הוא הרבה יותר מקיף מאשר בית המשפט
עצמו הכיר בזה בפועל בפסק הדין עצמו ואני מתאר לעצמי שהסיבות שאתה מניח, אלה
הן באמת הסיבות.

השופט תאודור אור : טוב.

השופט האשם חטיב : כן, פרופסור פלד, יש לי אליך עוד שאלה אחת, אבל לפני שאני אשאל, קודם אני
ארצה ממר ג'בארין את התקציר, מפני שלא כל הנקודות עלו (לא ברור) הראוי לעדות, זה
יהיה לנו לעזר גם אם תגיש את התקציר, ורציתי פרופסור פלד, לשאול אותך, האם אתה
רואה הבדל בין מיעוט לאומי מולד לבין מיעוט לאומי של מהגרים למשל, מבחינת ה...
הייתי אומר, הזכויות שלהם במשטר ליברלי – דמוקרטי?

פרופ' יואב פלד : ודאי, זאת אבחנה שהיא מקובלת בדיון הליברלי הרב תרבותי, מכיוון שמיעוט
לאומי מולד במרבית המקרים לא הפך למיעוט מרצונו, זאת אומרת מעמד המיעוט נכפה
עליו בכורח נסיבות שלא היתה לו שליטה עליהן או שבכורח מאבק שהוא הפסיד בו. ולכן
ההתחשבות בזכויותיו, ההתחשבות באינטרסים שלו, ההתחשבות שלו, בדאגה שלו
לשימור זכותו התרבותית וכו', כל הדברים האלה, יש להם הרבה יותר משקל, מאשר
מיעוט של מהגרים, שאלה אנשים שבתוקף החלטה שלהם, יותר חופשית, פחות חופשית,
אבל בכל אופן, החלטה שלהם, קמו ועברו ממקום אחד למקום אחר, ואחרי שהרבה
מאוד אנשים עשו את זה, הם הפכו שמה ל... נאמר, למיעוט אתני או לאומי משמעותי,
ואז מגיעות גם להם זכויות מהסוג הזה. אבל התוקף המוסרי של התביעה שלהם היא,

הוא פחות, הוא יותר חלש מהתוקף המוסרי של מיעוט, שמצב המיעוט נכפה עליו בכורח נסיבות שהוא לא היה שותף להחלטה עליהם בשום אופן, ולכן הדרישה שלו, וזאת, וזה מוסכם, אני חושב, על, על כל מי שעוסק בנושא הזה, הדרישה שלו ראויה להרבה יותר התחשבות, מאשר דרישות מקבילות של מיעוטים מהגרים.

השופט האשם חטיב: ונשאלת על ידי פרופ' שמיר לעניין של הגדרת מדינה. נתן לך מספר דוגמאות. האם גם לעניין הגדרת מדינה, קיימת אבחנה כאשר יש מיעוט שבא כמהגרים למדינה שמגדירה את עצמה כך, לבין מיעוט מולד, שהוא נמצא? איך אתה רואה גם בעניין הזה של הגדרת מדינה?

פרופ' יואב פלד: אני חושב שבעניין הזה, זה אפילו עוד יותר ברור. שהדרישות מבחינת הגדרתה של המדינה כך שהיא תכלול בתוכה גם את המיעוט על בסיס שווה, הם עוד הרבה יותר חזקות כאשר מדובר על מיעוט מולד או מיעוט מולדת, מאשר כאשר מדובר על מהגרים. אבל זה נכון שיש מדינות רבות נוספות, שהבעיה הזאת קיימת בהן, הבעיה הזאת עולה בהן. אבל מה שאני הייתי אומר, זה שבמדינות שאנחנו רגילים לראות אותן כמדינות ליברליות דמוקרטיות, זאת אומרת, מדינות מערב אירופה, צפון אמריקה ואוסטרלזיה, שם המצב הוא הרבה פחות בעייתי מאשר בישראל. יש הרבה מדינות היום, שהמצב בהן הוא בעייתי אולי באותה מידה כמו בישראל, אבל אלה מדינות שהיחוס להן של התואר ליברליות ודמוקרטיות הוא שהוא אף אחד לא עושה את זה, או שאם עושים את זה, הוא מאוד מאוד בעייתי. אני מתכוון מדינות בבלקנים, במזרח אירופה וכו', ששמה המצב הוא באמת בחלק מהמקרים מצב מאוד מאוד קשה.

השופט האשם חטיב: תודה.

השופט תאודור אור: אנחנו מודים לך, פרופ' פלד. אדוני... יש לאדוני שאלה? סליחה. בבקשה.

עו"ד ג'בארין: כן. דיברת לגבי מה לא נעשה. וכבוד השופט אור הבהיר שהכוונה 'מחדל' לא מחדל במובנו המשפטי. אלא דברים שבאמת היית יכול לעשות ואם היית עושה, אולי הדברים, פניהם היו מתקבלים אחרת. האם אתה כאן עושה אבחנה... האם התשובה שלך היא גם נכונה כלפי שר שהוא בתפקיד אחראי?

פרופ' יואב פלד: אז זה... זה... לפי דעתי, זאת בדיוק אחת הנקודות שאני ניסיתי לעמוד עליהן. שיש הבדל גדול. בין מי שיש לו תפקיד רשמי בתוך מערכת ממסדית, ארגונית, מסודרת, עם הגדרה ברורה של חובות, זכויות, אמצעים ותהליכי קבלת החלטות וכו', לבין גוף שהוא בעיקרו של דבר גוף וולנטרי, שהסמכות שלו כלפי הקהילה שלו היא סמכות מוסרית בלבד, אין לו דרכי אכיפה, אין לו סמכויות שקבועות בחוק ולכן גם קשה לייחס לו אחריות באותו אופן שמייחסים למישהו שהחוק נותן לו סמכויות וכלים.

עו"ד ג'בארין: כבוד השופט חטיב שאל אותך לגבי מיעוט מולדת, יחס שלו למדינה. בכלל הזה גם ה-Andiginus, עד... וה-Natives. עד כמה סוגיות הקרקע היא תמיד העיקרית ביחסם בינם לבין המדינה?

פרופ' יואב פלד: סוגיית הקרקע? כמובן היא סוגיה עיקרית, בדרך כלל או אולי תמיד אפילו, בנושאים האלה, ומהבחינה הזאת, יש בשנים האחרונות, עם ההתפתחות של התפיסה הרב-תרבותית בליברליזם, יש התקדמות עצומה. למשל, בקנדה יש צעדים משמעותיים בכיוון של הכרה בזכויות הקרקע של הילידים. באוסטרליה, הדוקטרינה שהיתה אבן הפינה של התפיסה האוסטרלית, של Terra Nunnews, זאת אומרת, שאוסטרליה היתה ארץ ריקה כאשר הלבנים הגיעו אליה, הדוקטרינה הזאת בוטלה על ידי מערכת המשפט, כלומר בחקיקה, באוסטרליה. זאת אומרת, שכל הטיעון שהלבנים הגיעו לארץ ריקה ולכן הם יכלו לעשות שם מה שהם רוצים, הטיעון הזה בטל ומבוטל. וכמובן, ההשלכות

המעשיות של זה, עכשיו יהיו שורה מאוד גדולה של תביעות משפטיות להחזרת קרקעות וכו'. לא ברור שהתוצאות יהיו לחלוטין משביעות רצון מנקודת מבט של הילידים, אבל ברור שיש פה צעד מאוד מאוד משמעותי בכיוון של תיקון העוול ההיסטורי. ובאופן כללי, הייתי רוצה להגיד שיש עכשיו בכלל תחום דיון מאוד מאוד משמעותי ועשיר, בתיאוריה פוליטית ובתיאוריה של המוסר, שנקרא "עוולות עבר ותיקונן", ועוולות העבר האלה, שמדברים עליהן, הן בין היתר, או במידה מאוד ניכרת, עוולות ש... עוולות שהתייחסו ללקיחה של קרקעות של עמים ילידים על ידי מתיישבים, והשאלה היא איך עכשיו, מה ואיך אפשר לעשות כדי ליישב את העוולות האלה.

השופט תאודור אור : טוב...

עו"ד ג'בארין : תודה רבה.

השופט תאודור אור : שוב תודה רבה, פרופ' פלד.

פרופ' יואב פלד : תודה רבה לכם.

השופט תאודור אור : אדוני ידאג להציג את התקצירים, אם אדוני רוצה, גם של הקודמים וגם של פרופ' פלד, וכמובן את אותם מוצגים...

עו"ד ג'בארין : כן, אנחנו...

השופט תאודור אור : ... עם הערה שיהיה ברור, כל דיאגרמה למה היא מתייחסת, כדי שלא יהיה...

עו"ד ג'בארין : מאה אחוז.

השופט תאודור אור : תודה רבה. אנחנו נתראה ב... מחרתיים. מחר מתבטל הדיון בגלל... אדוני ימסור את השתתפותנו באבלו של ד"ר בשארה. ואנחנו נתראה מחרתיים בשעה 8:30. תודה רבה.

* * *

